

Міністерство освіти і науки України
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Історичний факультет
Кафедра української історії та етнополітики

«ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА»

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

вибіркової (вільного вибору студента) дисципліни
підготовки бакалаврів

Дніпро, 2017 р.

Розроблено та внесено: Дніпровським національним університетом імені Олеся Гончара.

Розробник програми: кафедра української історії та етнополітики.

Навчальна програма затверджена на засіданні кафедри української історії та етнополітики протокол № 16 від 30.06. 2017 р.

Завідувач кафедри д-р істор. наук, проф. Шляхов О.Б.

_____ (підпис)

«30» __06__ 2017 р.

Схвалено Вченою радою історичного факультету

Протокол № 1 від «30» серпня 2017 р.

Голова _____ (Світленко С. І.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

« » _____ 2017 р.

ВСТУП

Предметом вивчення курсу «Історія українського суспільства» є процес

формування та розвитку українського соціуму в новітню добу, його діяльність в соціально-економічній, духовній, політичній сферах. Разом з тим історія українського суспільства розглядається в тісному взаємозв'язку з глобальними історичними процесами, з історією найближчих сусідів, з якими у різні часи українці перебували у складі різних держав. Вивчення історії українського суспільства сприяє формуванню історичної свідомості народу, в якій органічно поєднуються знання, погляди, уявлення про суспільний розвиток. Закріплена в традиціях, обрядах, художніх образах та теоріях історична свідомість дає змогу людству узагальнити історичний досвід.

Історія допомагає зрозуміти сучасність за допомогою аналізу минулого, спрогнозувати перспективи нововведень, економічних та соціально-політичних реформ, організувати ефективну систему керування соціальними процесами, налагодити виховання нового покоління відповідно до традицій етносу.

Метою навчальної дисципліни є формування у студентів знань щодо становлення і специфіки розвитку українського суспільства на сучасному етапі.

Суспільство – це в широкому розумінні відмінне від природи багатовимірне внутрішньо розгалужене і водночас органічно цілісне утворення, що постає як сукупність історично сформованих способів і форм взаємодії та об'єднання (діяльності, відносин, поведінки, спілкування, регуляції, пізнання тощо), в яких знаходить свій вияв всебічна й багаторівнева взаємозалежність людей. У вузькому розумінні а) діахронічно чи синхронічно фіксований соціальний організм у складі суспільства; б) відносно самостійний і стабільний цілісний момент такого організму; в) спільна основа, «поле» перетину і накладання індивідуальних дій людей (А. Дж. Тойнбі);

Суспільство – це організована сукупність людей, об'єднаних характерними для них відносинами на певному етапі історичного розвитку. Суспільство – також соціальна самодостатня система, заснована на взаємовідносинах людей в процесі реалізації особистих потреб. Відносини людей у межах суспільства називають соціальними. Термін суспільство іноді заміняють запозиченим з латинської мови словом соціум. Відповідно, прикметник соціальний у багатьох

контекстах синонімічний прикметнику суспільний. У суспільстві існують, як правило власні культурні та історичні надбання, суспільні норми та установи. У кожному суспільстві є свої власні суб'єкти соціального спілкування – особа, сім'я, клас, група, нація, держава та інші. Основними елементами, що визначають суспільство, є власність, праця, сім'я.

Завданнями дисципліни є:

- показати новітні здобутки історичної науки у викладанні історії українського суспільства;
- окреслити специфіку історії українського суспільства, актуальні проблеми які стоять перед українцями, варіанти їх розв'язання;

У результаті вивчення дисципліни студент повинен

знати:

- основні етапи формування й становлення українського суспільства;
- основні закономірності розвитку соціальних груп українського суспільства;
- формування і розвиток класів і станів українського суспільства.

вміти:

- аналізувати історичні події, встановлювати причино-наслідкові зв'язки;
- самостійно опрацьовувати історичні джерела, науково-популярну та довідкову літературу;
- обґрунтовувати власні світоглядні позиції на основі знань історико-культурної спадщини України.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Вступ. Соціальна структура суспільства. Основні види та елементи.

Предмет, завдання та структура курсу «Історія українського суспільства». Наукові визначення поняття народ, нація, суспільство, соціальні стани, верстви населення. Духовна та матеріальна культура українського народу. Об'єкт, предмет, завдання, теоретичне і практичне значення курсу. Аналіз джерел та навчальної літератури. Порядок організації та контролю роботи студента за модульно-рейтинговою системою. Історіографія дисципліни.

ТЕМА 1. Українське суспільство у 1920 – 1940-ті рр.

Структура суспільства напередодні революції. Основні протиріччя у суспільстві. Лютнева буржуазна революція та її значення. Погляд марксистів на суспільство та необхідні трансформації у ньому. Прихід більшовиків до влади, організація Рад та центральних державних органів. Політика воєнного комунізму. Зміни соціальної структури в результаті революції та громадянської війни. Явище декласування. Нова економічна політика та її вплив на суспільство. Утворення СРСР. Коренізація. Виникнення номенклатури. Згорання непу. Соціально-демографічна ситуація напередодні «великого перелому». Зародження культу особи Сталіна, затвердження сталінської диктатури. Зміни у суспільстві внаслідок «соціалістичного наступу» – колективізації, індустріалізації та культурної революції. Експлуатація народного ентузіазму – соціалістичні змагання, стаханівський рух. Конституція СРСР 1936 р. СРСР як тоталітарна держава. Соціально-демографічна ситуація напередодні та під час Другої світової війни.

ТЕМА 2. Українське суспільство в період десталінізації та «розвинутого соціалізму» (1953 – 1985 рр.)

Лібералізація радянського режиму після смерті Сталіна. Радянське індустріальне суспільство в умовах «змагання двох систем». Рівень життя. Концепція «розгорнутого будівництва комунізму». Стабілізація та консервація радянського режиму. Спроби економічних реформ, їх результати. Соціально-демографічна ситуація наприкінці 1970-х рр. Повсякденне життя в епоху застою. Дисидентський рух. Номенклатура періоду «зрілого соціалізму».

Невдоволення у суспільстві. Політика перебудови – «прискорення», «нове мислення», «гласність». Нова концепція суспільства – «соціалізм із людським обличчям». Політичні реформи, суспільні рухи. Декларація про суверенітет, Акт проголошення незалежності України, референдум 01.12. 1991 р.

Тема 3. Українське суспільство в роки перебудови (1985 – 1991 рр.)

Спроби оздоровлення суспільно-політичного життя у період проголошеної Михайлом Горбачовим «перебудови». Погіршення економічної ситуації в Україні у першій половині 1980-х років. Чорнобильська катастрофа. Політика «прискорення» та економічна ситуація в Україні в другій половині 1980-х рр. Рівень життя

населення в другій половині 1980-х рр. Активізація національного руху в Україні. Формування національних громадських організацій і об'єднань. Початок релігійного відродження. Робітничий рух. Народний рух України. Реформи в політичній системі СРСР. Гласність і лібералізація. Зростання політичної активності українського суспільства в другій половині 1980-х рр. Формування багатопартійної системи в другій половині 1980-х – на початку 1990-х рр. Вибори до Верховної Ради УРСР 1990 р. Декларація про державний суверенітет України. Спроба державного перевороту в СРСР і Україна. Проголошення незалежності України. Референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України. Розпад СРСР. Історичне значення відновлення незалежності України.

ТЕМА 4. Розвиток суспільства в сучасній Україні

Державотворчі процеси в Україні. Становлення владних структур. Умови та основні тенденції політичного розвитку України. Політичний розвиток України в 1991 – 2013 рр. Особливості політичної кризи. Умови та основні тенденції розвитку української економіки. Етносоціальні процеси і рівень життя населення України. Становлення громадянського суспільства суверенної національно-демократичної держави. Сучасна структура українського суспільства.

ТЕМА 5. Розвиток суспільства в сучасній Україні

Вибори 2004 р. та політична криза в Україні. Становлення громадянського суспільства суверенної національно-демократичної держави Помаранчева революція 2004 р.: причини, історія події, наслідки. Президент В. Ющенко, діяльність його урядів. Президент В. Янукович та його урядів. Революція Гідності 2013 – 2014 рр.: причини, історія події, наслідки. В.о. президента О. Турчинов та його політика. Конфлікт з РФ: причини, сутність, наслідки.

ТЕМА 6. Національні та територіальні проблеми України

Становлення території держави. Історико-етнографічні райони України та адміністративно-територіальний устрій. Етнографічні групи: історія, традиції. Етнічні групи України: статистика, стереотипи, традиції. Територіальні претензії до України, шляхи їх вирішення. Проблема Криму та русинів. Курс на євроінтеграцію чи «руський світ»: стосунки з НАТО та Євросоюз та Російською Федерацією: за та

проти.

ТЕМА 7. Українізація чи русифікація держави: проблема вибору

Історичні передумови й чинники виникнення мовного питання в Україні. Аналіз українського законодавства щодо мовної політики. «Мовний конфлікт» та шляхи його вирішення. Огляд закордонного досвіду розв'язання мовних проблем. Позитивні та негативні фактори українізації та русифікації.

ТЕМА 8. Релігійна ситуація в Україні.

Сутність релігії. Аналіз релігійної політики держави та спектр релігійних організацій. Історія розвитку християнства в Україні (православ'я, католицизм, протестантизм, уніатство). Культ та таїнства. Історія язичництва в Україні. Культ та традиції неоязичництва. Мусульманство в Україні. Закони шаріату. Статус жінки. Юдаїзм: культ та традиції. Тоталітарні секти та молодь. Релігійна свобода в Україні.

ТЕМА 9. Огляд актуальних проблем українського суспільства

Огляд реформ в Україні: наявні проблеми, здобутки та очікування. Молодіжна політика держави. Демографічна ситуація. Екологічна ситуація. Стан розвитку освіти та науки. Прояви ксенофобії в Україні та шляхи її подолання.

3. Рекомендована література:

Багатопартійна українська держава на початку ХХ ст.: Програмні документи перших українських політичних партій /Упор. В.С. Журавський. – К.: Пошук, 1992. – 96 с.

Бар М., Зеленський А. Війна втрачених надій: український самостійницький рух у 1939 – 1945 рр. //Український іст. журн. – 1992. – № 6.

Баран В. Україна 1950 – 1960 рр.: еволюція тоталітарної системи. – К., 1996.

Баран В. Україна після Сталіна: нарис історії 1953 – 1985 рр. – Львів, 1992.

Боєчко, В. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан [Текст] / В. Боєчко, О. Ганжа, Б. Захарчук. – К.: Основи, 1994. – 168 с.

Бойко О. Україна 1991 – 1995: тіні минулого чи контури майбутнього? (Нариси з новітньої історії). – К., 1996.

Брехуненко, В. «Братня» навала. Війни Росії проти України ХІІ – ХХІ ст. [Текст] / В. Брехуненко, В. Ковальчук, М. Ковальчук, В. Корнієнко. – К. : ТОВ «Друкарня

«Бізнесполіграф», 2016. – 248 с.

Власюк О.С. Український соціум / О.С. Власюк, В.С. Крисаченко, М.Т. Степико та ін.; За ред. В.С. Крисаченко. – К. : Знання України, 2005. – 792 с.

Донбас в етнополітичному вимірі. – К.: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2014. – 584 с.

Донік А. М. Етнічна диференціація і процеси соціально-культурної адаптації підприємців України в пореформену добу / А. М. Донік // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2012. – Вип. XX. – С.96-111.

Касьянов Г. Украина 1991 – 2007: очерки новейшей истории / Г. Касьянов. – К.: Наш час, 2008. – 480 с.

Миронов Б. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.): Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства: В 2-х т. – СПб., 1999.

Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом / Ред. Колегія О. М. Майборода, М. І. Шультга та ін. – К.: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008.

Молчанов В.Б. Культурно-освітні чинники добробуту міщан Правобережної України на початку XX ст. // Укр. іст. журн. – 1999. – №5. – С.44-49.

Орлова, О. Актуальність проблем соціальної історії / О. Орлова // Історичний журнал. – 2007. – 2. – С.106-114.

Реєнт О. П. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.) / О. П. Реєнт. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2003.

Рущенко, І. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога : монографія / І. Руденко. – Х. : ФОП Павленко О. Г., 2015. – 268 с.

Середюк, О. Україна. Хроніка подій: від Майдану – до АТО: Публіц. статті О. Середюк. – К. : Вид-во ФОП Стебляк, 2015. – 340 с.

Українське суспільство на шляху до політичної нації: історія і сучасність : колективна моногр. / кер. кол. авт. і наук. ред. д. політ. н., проф. І. Д. Дудко ; Інститут історії українського суспільства ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». — К.: КНЕУ, 2014. – 478 с.

Херпен М. Х. Ван Війни Путіна. Чечня, Грузія, Україна: незасвоєні уроки

минулого / М. Х. Ван Херпен. – Х. : Віват, 2015. – 304 с.

Шляхов О.Б. Україна на шляху до індустріального суспільства (друга половина ХІХ-початок ХХ ст.)». – Д.: Вид-во ДНУ, 2010.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання – реферування наукової літератури з дисципліни, підготовка рефератів з актуальних проблем українського суспільства; експрес-опитування, поточне тестування, залік.